

Owady błonoskrzydłe (osy, pszczoły, szerszenie)

Strażacy odbierają nawet kilkanaście telefonów dziennie związanych z prośbą mieszkańców o likwidację gniazd owadów - pszczoły, osy, szerszenie, które gnieźdzą się w pobliżu ich domostw. Zgłoszenia zbieramy z całego dnia i podejmujemy interwencję dopiero wieczorem, gdy owady powrócą do swoich siedlisk.

Jeżeli wezwań jest wiele, musimy wybierać i decydować, czy wyjechać do wszystkich zgłoszonych przypadków. Do takiego zgłoszenia musimy wysłać samochód z czterema strażakami i podjąć niezbędne czynności. Widoczne gniazda pszczół, os czy szerszeni usuwamy bez większego problemu, natomiast ukryte w elementach konstrukcyjnych obiektu, likwidowane są po ich rozebraniu.

Państwowa Straż Pożarna powołana jest do działań związanych z zagrożeniem życia i zdrowia, dlatego nie każdy taki przypadek kwalifikuje się do podjęcia interwencji.

Wzywanie nas na pomoc w takich przypadkach bywa często nadużywane. Mieliśmy zdarzenia, gdy na miejscu okazało się, że samochód z pełną obsadą przyjechał do... jednej latającej po mieszkaniu osy. Innym przykładem nadużywania naszej służby może być zgłoszenie o latających owadach na działkach w pobliżu drzew lub na terenach zalesionych takich jak park czy cmentarz.

Miejsca, w których ludzie nie przebywają na stałe (altany, tereny zalesione poza obszarami zamieszkania), trudno zakwalifikować jako te gdzie pomoc jest niezbędna.

Należy podkreślić, że interwencje straży pożarnej przy zdarzeniach, w których trudno zlokalizować gniazdo, a widoczne są jedynie latające owady nie przynoszą pożądanych rezultatów. Zaangażowany do tego zastęp straży nie pojedzie w tym czasie do pożaru czy wypadku drogowego.

W związku z powyższym zwracamy się z apelem do wszystkich mieszkańców naszego powiatu o większą rozwagę przy wzywaniu jednostek straży pożarnej w takich przypadkach.

Jak rozróżnić owady osowate?

Rodzina pszczela składa się z jednej w pełni rozwiniętej samicy zwanej matką (królową) oraz z różnej liczby pszczoł robotnic i trutni. Gniazdo może liczyć od 10-60 tysięcy osobników.

PSZCZOŁY w warunkach naturalnych gnieźdzą się w dziuplach starych drzew, małych jaskiniach oraz w szczelinach skalnych. Mogą zająć też szparę czy wnękę w murze lub pod dachem zabudowań gospodarczych lub mieszkaniowych.

MATKA pszczoła mierzy 20-25 mm, a ciężar jej ciała wynosi 230-280 mg. Najbardziej charakterystyczną cechą matki jest długi odwłok, zwężający się ku tylnemu końcowi, wystający dość znacznie poza końce złożonych skrzydeł.

TRUTNIE charakteryzuje mocna budowa ciała. Tułów i odwłok mają szeroki, duże oczy łączące się na górze głowy.

ROBOTNICE są samicami przystosowanymi do wykonywania różnych prac w rodzinie. Długość ciała robotnic wynosi 12-15 mm, a średnia masa ciała około 100 mg. Są więc one najmniejszymi osobnikami w rodzinie.

OSA ma tułów gładki, smukły, dużą głowę a na niej zagięte czułki. Na tułowiu znajdują się dwie pary błoniastych, wąskich skrzydeł. Na żółtym lub pomarańczowym odwłoku, który ma charakterystyczne przewężenie tak zwaną osią talie, widoczne są czarne plamy i paski.

Długość ciała os robotnic, które najczęściej widzimy wokół nas, wynosi 20-25 mm. Pszczoły, pokrewne osą są więc bardziej krępe, ciemniejsze i silniej owłosione z mniej wyraźnym przewężeniem odwłoka. Do os zaliczamy również bardziej niebezpieczne szerszenie.

SZERSZENIE są bardzo duże. Długość ciała robotnicy wynosi od 17-24 mm, królowej od 25-35 mm. Głowa szerszenia jest żółta z czarną przepaską, tułów czarny, odwłok brunatny w czarne pasy, nogi czerwono-brunatne. Szerszenie mają żądła znacznie większe niż inne gatunki os, a jad silniejszy.

Użądlenie jest wyjątkowo bolesne, dość często pozostawia ropiejącą ranę. Nic dziwnego, że szerszeń wzbudza najwięcej lęku, chociaż jest gatunkiem występującym znacznie rzadziej niż inne osy. Z szerszeniami są mylone trzmiele.

TRZMIELE różnią się od innych os krępą budową silnie owłosionego ciała i brunatno-czarnym ubarwieniem. Rzadko żądlą. Uwaga! Są pod ochroną.

Użądlenia, zagrożenia dla człowieka.

Budowa narządu - woreczka jadowego os i pszczoł jest zbliżona. Średnia zawartość woreczka jadowego robotnic wynosi 0,3 mg jadu. A ilość jadu wprowadzonego do ciała podczas żądlenia wynosi około 0,012 mg. W porównaniu z pszczołami, osy i szerszenie mają żądła dłuższe a przede wszystkim gładkie, bez zadziórów, o kształcie szablastym. Mogą godzić ofiarę wielokrotnie, nie tracąc możliwości kolejnych użądleń. U różnych gatunków os żądło różni się długością. Średnio mierzy ono od 2,6-2,7 mm. Jedynie u szerszeni jest ono zdecydowanie dłuższe do 3,7 mm. Ze względu na rozmiary żądła i ilości jadu użądlenia szerszeni są bardzo bolesne i stosunkowo niebezpieczne. Gatunki z rodziny os osiągnęły swą pełną liczebność i związaną z tym zdolność obronną w lecie. Stąd też osy żądłami bronią swojego gniazda, dopiero późną wiosną i latem. Większość os żądli jedynie w najbliższych okolicach swoich gniazd; nie zaczepiane nie atakują. Przygniecione pojedyncze robotnice mogą oczywiście użądlić z dala od gniazda.

Najczęściej żądlonym przez omawiane owady miejscem są kończyny górne i twarz. Wahania reakcji organizmu ludzkiego na jad żądłówek są ogromne. Reakcja ta zależy od pochodzenia i ilości wstrzykiwanego jadu, która wiąże się z liczbą użądleń, od miejsca ukłucia oraz od indywidualnej wrażliwości organizmu człowieka. U ogromnej większości ludzi występuje tylko tak zwana reakcja miejscowa (lokalna) objawiająca się odczuwaniem bólu i pieczeniem w miejscu użądlenia przez kilka lub kilkanaście minut, a po krótszym lub dłuższym czasie pojawieniem się opuchlizny, często obejmującej znaczną powierzchnię ciała wokół użądzonego miejsca. Opuchlizna może utrzymywać się przez kilka dni, po czym znika. U około 30% ludzi użądzonych mogą pojawić się objawy reakcji ogólnej, wskazujących na ich uczulenie na jad. Mężczyźni należą do częściej dotkniętych alergią i w populacji ludzi nadwrażliwych stanowią około 60%.

Pierwsza pomoc

Jak udzielać pomocy przedlekarskiej przy użądleniach? Gdy użądli Cię lub kogoś z otoczenia pszczoła, aby przerwać wnikanie jadu do ciała należy jak najszybciej wyciągnąć żądło. W tym celu podważ je paznokciem lub ostrzem noża, a najlepiej zeszkrob, prowadząc narzędzie od miejsca wbicia szczecinek w skórę ku aparatowi jadowemu. Uważaj - gdy usuwasz żądło, chwytając je palcami, możesz wtłoczyć jad do ciała - żądło pszczoł wrywa się najczęściej z pęcherzykiem jadowym - żądło os nie pozostaje w ciele człowieka. Niebezpieczne dla każdego człowieka może być użądlenie w gardziel i szyję, szczególnie w żyłę. Ludzie zdrowi,

bez uczuleń lekko znoszą od 5 do 15 użądleń równocześnie. Ciężkie zatrucie powoduje około 300-ta użądleń. Natomiast około 500 użądleń może spowodować śmierć pożądanego. Przy udzielaniu pierwszej pomocy poszkodowanego należy:

ułożyć w miejscu osłoniętym od słońca, zabronić chodzić,
aby uśmierzyć ból podać środek przeciwbólowy i uspokajający,
okolice użądleń przemyj w celu odkażenia wodą utlenioną lub jodyną,
można wykonać okład z Altacetu - kwaśnej wody.

Oprócz tego jeżeli posiadamy specjalistyczną apteczkę należy podać poszkodowanemu:

lek o nazwie Klemastyna lub mniej znany Difergan (można zrobić zastrzyk z Adrenaliną),
bardzo wskazanym środkiem jest zastrzyk o nazwie Fastject.

wskazane są także preparaty wapniowe doustne np. Thenaldin calcium oraz preparat pobudzający akcję serca - Cardiamdum lub Kardiamid z kofeiną.

Uwaga! Gdy chory jest w stanie wstrząsu, traci przytomność, a jego oddech staje się przerywany - należy zastosować sztuczne oddychanie jak przy reanimacji. Podczas wzywania lekarza do osoby poważnie - kilkakrotnie użądzonej informuj czy osoba jest przytomna, czy występują obrzęki w okolicach oczu, ust lub krtani, czy są problemy z oddychaniem, czy ma drgawki. Pomoże to lekarzowi w przygotowaniu właściwych leków.

Taktyka i technika działania

Przyjmowanie zgłoszeń o zagrożeniach z owadami przez dyspozytorów. Osoba przyjmująca zgłoszenie powinna uzyskać od zgłaszającego następujące informacje:

określenie rodzaju owadów

miejsce ich uytuowania

jaki jest dostęp do gniazda lub roju.

Dyspozytor powinien zgłaszającemu udzielić następujących wskazówek:

nie zbliżać się do owadów na odległość mniejszą niż 10 m

nie próbować samodzielnie usuwać roju czy gniazda

nie drażnić owadów, rzucając w nie różnymi przedmiotami, nie spryskiwać wodą ani środkami owadobójczymi.

ostrzegać osoby zbliżające się do miejsca osiedlenia owadów o ich obecności.

Przygotowanie techniczne oraz zasady postępowania ratownika usuwającego roje oraz gniazda owadów.

Sprawdź szczelność siatki i kapelusza pszczelarskiego.

Założ luźne ubranie nie krępujące ruchów i nie przylegające bezpośrednio do ciała.

Włóż odpowiednie obuwie (najlepiej skórzane) np. buty "skutery".

Założ rękawice tak, aby dokładnie chroniły przeguby rąk.

Sprawdź najdogodniejsze dojście do gniazda lub roju (usuń przeszkody).

Wszystkie czynności wykonuj w sposób opanowany, bez gwałtownych ruchów.

Ratownik biorący udział w takich akcjach nie powinien używać dezodorantów lub innych środków wydzielających silne zapachy.

W każdym przypadku zaopatrzyć się w środek owadobójczy (ochrona osobista).

Należy również usunąć w promieniu 20 m wszystkie osoby postronne.

Stosuj półmaskę (aparat izolacyjny) w razie konieczności zastosowania środków owadobójczych - chemicznych.

Dobieraj odpowiednie rojnice, stosownie do rodzaju zagrożenia. Rojnice używane do zbierania rojów pszczół nie powinny być stosowane do usuwania gniaz os i szerszeni.

Pamiętaj - zbieranie owadów odbywa się przy udziale dwóch ratowników.

Zachowaj ogólne zasady BHP zwłaszcza podczas pracy w miejscach trudno dostępnych lub słabo wentylowanych.

Po zakończeniu każdej akcji odpocznij i wysusz ubranie.

Nie wpadaj w panikę w razie użądlenia - postępuj zgodnie z zasadami Pierwszej pomocy.

Uwaga! Wskazane jest przeprowadzenie badań alergologicznych w celu sprawdzenia uczulenia na jad owadów tych ratowników, którzy mają zajmować się usuwaniem omawianych zagrożeń.

Praktyczne rady dla innych osób biorących udział w akcji oraz ludzi postronnych:

w razie ataku pszczoł, os czy szerszeni osłoń głowę a szczególnie twarz rękoma lub odzieżą.

nie opędzaj się od zbliżającej się pszczoły, nie próbuj jej uderzyć : może ją to rozdrażnić,

oddal się powoli z niebezpiecznej okolicy, bez gwałtownych ruchów,

przed pszczołami schroń się w jakimkolwiek ciemnym pomieszczeniu, bowiem choć pracują w ciemnym ulu "nie lubią ciemnych pomieszczeń",

gdy pszczoła wkręci się we włosy, nie próbuj wyjmować jej palcami, najlepiej wycesać je szybko grzebieniem,

gdy w pobliżu został ktoś użądłony, staraj się oddalić z tego miejsca. Substancja alarmowa znajduje się w jadzie pierwszej pszczoły, może zmobilizować następne do ataku,

pot, silny zapach perfum, alkohol wywołują agresję u pszczoł.

Sprzęt do usuwania miejscowych zagrożeń spowodowanych przez pszczoły, osy oraz szerszenie:

KOMBINEZON - powinien być wykonany z materiału jasnego, gładkiego, łatwego do prania i suszenia. Najczęściej jest to surowe płótno lniane. Winien być zapinany pod szyję z rękawami zaopatrzonymi w mankiety szczelnie przylegającymi do przegubów rąk. Może być wyposażony w doszyty kapelusz pszczelarski, chroniący głowę i twarz.

KAPELUSZ PSZCZELARSKI - najczęściej wykonany z materiału identycznego co kombinezon z wbudowaną w jego części twarzowej siatką z materiału sztucznego. Kapelusz jest zaopatrzony w ściągacze w części szyjnej oraz ściągacz zakładany pod brodę uniemożliwiający jego przesuwanie się. kapelusz (tak jak ubranie) musi być luźny, nie może przylegać do głowy.

RĘKAWICE OCHRONNE - powinny być wykonane z miękkiej skóry, nie ograniczającej ruchów palców, a jednocześnie uniemożliwiającej przedostanie się żądła. Muszą to być rękawice 5-ciopalcowe z uwagi na charakter pracy ratownika.

PODKURZACZ - składa się z paleniska z kominkiem oraz mieszka. Jako paliwa używa się do podkurzacza suchej próchna drzew liściastych lub huby rosnącej na drzewach liściastych. Podkurzacz stosowany jest do uśmierzenia podrażnionych pszczół.

DŁUTO PASIECZNE LUB NÓŻ - służy do oddzielenia plastrów od różnych powierzchni lub odcinania gniazd. Wykonany jest z stali nierdzewnej o wymiarach 200 mm długości, 35-40 mm szerokości i ok. 3 mm grubości, końce są spłaszczony i wyostrzone.

SZCZOTKA PSZCZELARSKA - to niewielka, płaska szczotka z drewnianą rączką, wykonana z jasnego włosia końskiego lub tworzyw sztucznych, służąca do zgarniania owadów. Przed użyciem należy ją zwilżyć wodą - wilgotna nie drażni pszczół.

SKRZYŃKA TRANSPORTOWA - to lekka skrzynka wykonana z cienkiej sklejki, zaopatrzona w szczelną pokrywę. W bocznych ściankach wykonane są otwory wentylacyjne. Skrzynki służą do zbierania i czasowego przechowywania oraz transportowania rojów pszczół, gniazd os i szerszeni.

SPRYSKIWACZ - służy do opryskiwania owadów wodą w celu zmniejszenia ich aktywności oraz zgromadzenia w innym miejscu.

PÓŁMASKA I OKULARY OCHRONNE - służą do ochrony osobistej podczas zbierania gniazd w trudno dostępnych miejscach gdy stosujemy środki owadobójcze lub chemiczne.

INNY SPRZĘT - oczywiście należy stosować inny sprzęt pomocniczy powszechnie stosowany w pszczarstwie jak: drabiny, linki ratownicze, gaśnice śniegowe oraz inny sprzęt i urządzenia w zależności od potrzeb i sytuacji.

Technika zbierania rojów pszczół oraz usuwania gniazd os i szerszeni:

Przystępując do zbierania uwięzionego roju pszczół należy go w pierwszej kolejności obficie skropić zimną wodą w celu ograniczenia możliwości latania owadów. Poniżej przedstawione zostały przypadki umiejscowienia roju pszczół oraz proponowane metody ich zbierania:

Rój na cienkiej gałęzi - jest przypadkiem najłatwiejszym do zbierania. W tym celu należy postawić skrzynkę transportową jak najbliżej miejsca uwiązania, odciąć ostrożnie i bez wstrząsów przenieść do skrzynki. Podczas zamykania skrzynki transportowej pozostawiamy szczelinę szerokości około 1-2 cm, umożliwiając w ten sposób wejście do skrzynki osobnikom będącym w trakcie lotu. Po czasie około 20 minut wszystkie pszczoły powinny wejść do rojownicy (skrzynki) którą należy szczelnie zamknąć. Pszczoły przekazać najlepiej do pasieki.

Rój uwięziony na grubszej gałęzi - zebranie roju w tym przypadku polega na podstawieniu skrzynki pod rój i silnym, energicznym uderzeniu w gałąź, do której uwięzione są pszczoły. Następnie postępujemy jak opisano powyżej.

Pszczoły na grubym pniu lub rozwidleniu konarów - w tym przypadku część owadów można zebrać do skrzynki za pomocą np. szczotki zmiatając je, a następnie ustawiamy skrzynkę tak aby opierała się o drzewo pamiętając o szczelinie. Najbardziej opieszale osobniki popędzamy do skrzynki dymem z podkurzacza.

Rój w dziupli lub otworze muru - w tym celu podstawiamy skrzynkę do otworu, w którym osadziły się pszczoły a następnie wykonujemy otwór poniżej miejsca lokalizacji roju. Przez wykonany otwór wprowadzamy dym z podkurzacza, który zmusza pszczoły do opuszczenia kryjówki.

Rój na płaskich częściach muru - znajdujące się tam pszczoły spryskujemy obficie wodą a następnie przystawiamy skrzynkę tak aby przesuwając ją po murze, zgarnąć pszczoły do jej wnętrza.

Rój na ziemi - w tym przypadku kładziemy skrzynkę na jej boku i po skropleniu wodą, nagarniamy owady do skrzynki szczotką i popędzamy dymem z podkurzacza. Następnie postępujemy podobnie jak opisano wyżej.

Usuwanie gniazd os i szerszeni:

Osy i szerszenie budują swoje gniazda w miejscach osłoniętych od wiatrów, deszczu, działania bezpośredniego promieni słonecznych. Są to najczęściej poddasza, luki wentylacyjne, zaciszne miejsca na balkonach, dziuple drzew, wolne miejsca pod dachami i tym podobnych miejscach. W wielu przypadkach występują utrudnienia związane z możliwością dotarcia do gniazda. Niejednokrotnie sprzęt którym dysponujemy na samochodzie jest niewystarczający do przeprowadzenia akcji w sposób bezpieczny i skuteczny. W takich przypadkach należy dysponować do akcji inny specjalistyczny sprzęt np. by dotrzeć na duże wysokości: drabiny lub podnośniki samochodowe. Po dotarciu na miejsce zdarzenia przeprowadzamy jego dokładne oględziny - rozpoznanie tj. miejsce usytuowania gniazda, jego wielkość, drogi wejścia owadów. W zależności od występujących uwarunkowań przygotowujemy sprzęt potrzebny w czasie działania, dobieramy rodzaj skrzynki transportowej (w szczególnie trudnych sytuacjach może to być worek wykonany z materiału naturalnego), usuwamy na bezpieczną odległość osoby postronne.

Działania w zależności od położenia i rodzaju gniazda:

Gniazdo na poddaszu z dostępem z wewnątrz - przez otwory prowadzące do wnętrza gniazda wprowadzamy strumień dwutlenku węgla (gaśnica śniegowa). Po upływie około 30 sekund owady odurzone gazem i odrętwiałe pod wpływem niskiej temperatury przestają być aktywne. Pod gniazdo podstawiamy skrzynkę transportową i zdecydowanymi cięciami noża odcinamy gniazdo od miejsca jego zamocowania, a następnie lokujemy je w tejże skrzynce. Należy pamiętać o dokładnym sprzątnięciu wszystkich pozostałości po gnieździe spryskujemy środkiem chemicznym.

Gniazdo w dziupli drzewa - po dotarciu do miejsca założenia gniazda, owady odurzamy z CO₂. W tym przypadku możliwe jest zebranie gniazda w całości. Robimy to na raty, używając do tego dowolnego typu czerpaka, łyżki itp.

Owady w materiałach rolowanych (zwinęty dywan, złożona kołdra itp.) - usuwanie takich gniazd jest związane z kilkukrotnym działaniem CO₂. Po odurzeniu owadów w pierwszej warstwie, wyciągamy gniazdo i umieszczamy jego część w skrzynce. Odwijamy następną warstwę materiału i czynność powtarzamy do momentu całkowitego zebrania całego gniazda. Pozostałość po miejscu usadowienia gniazda zabezpieczamy środkiem owadobójczym.

Gniazdo między gałęziami krzaków i drzew - po odurzeniu owadów CO₂ sekatorem lub ostrym nożem obcinamy gałązki tak, aby nie uszkodzić gniazda. Gniazdo z częściami gałązek umieszczamy w skrzynce transportowej. Miejsce po gnieździe zabezpieczamy jak wyżej.

Gniazdo w kanale wentylacyjnym - niezbędną czynnością, jest tu dotarcie do gniazda poprzez usunięcie różnego rodzaju elementów typu: kratki, cegły, wentylatory itp. często otwór wentylacyjny zbudowany jest w kształcie litery "Z". W tym przypadku dojście do gniazda trzeba wykonać z dwóch stron. Bywa i tak, że otwór wentylacyjny jest zbyt długi, a dotarcie do gniazda niemożliwe. Wówczas lokalizację gniazda należy prowadzić na zasadzie nasłuchiwania. W miejscach, gdzie spodziewamy się gniazda przesuwamy narzędziem po ścianach kanału. Gdy trafimy na gniazdo w miejscu tym słychać będzie wyraźny szum. Zlokalizowawszy gniazdo do kanału wpuszczamy CO₂. W chwili po ustaniu szumu robimy otwór w kanale by usunąć zagrożenie. W przypadku zauważenia wzmożonej aktywności owadów, czynności z CO₂ ponawiamy. Po usunięciu gniazda do skrzynki, miejsce to zabezpieczamy środkiem owadobójczym.

Przypadki szczególne - czasem zdarza się i tak że aby usunąć gniazdo należałoby naruszyć elewację zewnętrzną budynku, część wyposażenia wnętrza itp. W tych przypadkach koszty naszej interwencji byłyby zbyt wysokie w stosunku do wartości przyszłej naprawy. Odnosić się to może do różnego rodzaju obiektów zabytkowych, szpitali, oraz innych obiektów objętych ochroną konserwatora zabytków. Działania PSP w takich okolicznościach starajmy się ograniczyć do - jeśli to możliwe do usunięcia bez naruszenia jakiegokolwiek części obiektu, drogą być może niekonwencjonalnego pomysłu.

Gniazdo w ziemi - usunięcie polega na rozkopaniu miejsca zagnieżdżenia i zebraniu gniazda, jak w przypadkach przedstawionych powyżej. Jeśli dotarcie do gniazda jest utrudnione (lub niemożliwe) należy miejsce usadowienia zatopić wodą.

UWAGA!!! Używając środków chemicznych (owadobójczych) działających drogą kontaktową np. Boygan Spray, Nexalotte Specjal dla przywabienia os postawiamy naczynie z cukrem rozpuszczonym w wodzie (o gęstości syropu). Do opryskiwania gniazd można stosować preparaty opryskowe aerozolowe o działaniu oddechowym np. RO-90, Muchotoxin, Sanitol. Należy zachować wszelkie środki ostrożności bo są to środki silnie toksyczne (stosuj półmiski z odpowiednim pochłaniaczem oraz okulary). Wewnątrz pomieszczeń zabieg powinien być wykonywany w najmniejszej aktywności owadów, czyli nocą lub przy pochmurnej pogodzie w chłodny dzień. Dezynfekcje najczęściej należy powtórzyć. Gniazdo najlepiej spalić w bezpiecznym miejscu.

Realizując ratownicze zadania ustawowe strażacy muszą pamiętać, że pszczoły, osy czy szerszenie stanowią integralny element środowiska biologicznego w którym żyje człowiek. Stosowanie środków owadobójczych powinno stanowić ostateczną metodę ich usunięcia. Owady te, posiadają bardzo dobrze rozwinięty zmysł współżycia w stadzie które tworzą, nazywanym zresztą rodziną. Pamiętając zatem o ochronie środowiska naturalnego, starajmy zbierać je żywe, całymi rodzinami i po przetransportowaniu, wypuszczajmy je do naturalnych środowisk jakimi są tereny obszarów leśnych.